

ניתן בהחלט לחייב את כולם להתחסן מאת ד"ר חנן שי

מבט מבס"א, מס' 1,951, 7 במרץ 2021

תקציר: בקביעתו הנחרצת של פרופ' אמנון אפק (ישראל היום, 15 פברואר 21) ש"לא ניתן לחייב את כולם להתחסן" אין הד לחוק הישראלי ולערכיה של ישראל - הדמוקרטיה היחידה שערכיה המוסריים קבועים בחוקי היסוד שלה ומחייבים כחוקים אלה עצמם.

שני הערכים הראשונים המוזכרים על-ידי פרופ' אפק - "הזכות של אדם לאוטונומיה על גופו, והעיקרון המוסרי המוביל ברפואה המערבית שהוא האוטונומיה של הפרט, זכותו לממש את רצונו ושאיפותיו" - מתנגשים חזיתית בחוק היסוד הישראלי "כבוד האדם וחירותו".

על-פי חוק זה, לערכים "כבוד האדם" ו"חירותו", מהם נגזרת האוטונומיה שלו על גופו, קודם ערך "קדושת חיי האדם":

זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל. חוק-יסוד זה, מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו.

הקדמת ערך זה לשאר הערכים שבחוק אינה מבטאת רק עליונות וקדימות משפטית אלא בראש ובראשונה קדימות ועליונות מוסרית, כמתבקש מ"משפט הטבע" שבבסיס המשפט הישראלי.

כנגזר מערך "קדושת החיים", החוק בישראל אינו מתיר לממש את מלוא "האוטונומיה של הפרט וזכותו לממש את רצונו ושאיפותיו", כטענת פרופ' אפק, ולאפשר לו למשל פרוצדורה רפואית אלקטיבית לסיום-מבחירה של חייו כשאינו מוצא בהם יותר עניין.

מבצע חיסונה של החברה הישראלית צריך להתבצע כנגזר מחוק יסוד כבוד האדם וחירותו ושאר ערכי "מוסר הנביאים" המופיעים ב"מגילת ההכרזה" שהזכרתה בחוק זה הופכת אותה, כהגדרת השופט ברק, לחלק ממנו.

מוסר הנביאים איננו אגואיסטי כבאלילות ולא אלטרואיסטי כבנצרות, אלא מוסר של "צדק" תלוי-מקרה המחייב הפעלת מאמץ אינטלקטואלי למציאת "שביל זהב" מוסרי נוכח כל סוגיה שקיים בה אתגר מוסרי.

על אתגר זה ניתן ללמוד מהדיון המכונן בתרבותנו על משמעותו של ערך "קדושת החיים": מחד גיסא מצווה אדם על "הקם להורגך, השכם להורגו" (ר' עקיבא) שמא

יהפוך שותף לפשע של רציחת עצמו; ומאידך גיסא הוא מצווה ב"ייהרג ובל ייהרג" (רבא).

מבצע החיסונים הוא אתגר מוסרי נוסף בשרשרת האתגרים המוסריים שישראל הותקלה בהם בשנה האחרונה ושלמרבה הצער לא עמדה בהם כמצופה מדמוקרטיה יהודית .

ארבעה הערכים המכוננים שלאורם יש למצוא את שביל הזהב המוסרי למבצע החיסונים הם אלה: "קדושת החיים" ו"כבוד האדם" שהם ערכים ברורים למדי, וערכי "ואהבת לרעך כמוך" ו"חירות" שהם ערכים הטעונים הבהרה נוספת.

מהערך "ואהבת לרעך כמוך", או בגרסת הלל "את השנוא עליך לא תעשה לחברך", נגזרת חובת האדם לשאת באחריות ובחובות לאבטחת קיום זולתו. מדובר בציווי מוסרי שהוא אמנם אלטרואיסטי, אך אלטרואיסטי-תועלתני שמתגמל הדדית את שני הצדדים. כשאר הערכים הוא נגזר מהטבע והסימביוזה ההדדית שקיימת בו, כדוגמת זו שבין הצמח לדבורה: הצוף של פרחי הצמח מקיים את הדבורה; ההאבקה שהדבורה עושה לזרעי הצמח מקיימת את הצמח. יפסיק הצמח לתת צוף, תתכלה הדבורה ובעקבותיה גם הצמח; תפסיק הדבורה לאבק את זרעי הצמח, יתכלה הצמח ובעקבותיו גם הדבורה. בשפת מדריך טירונים, "אם לא תהיו תלויים זה בזה, תהיו תלויים זה לצד זה."

"חירות" איננה חופש! בחופש האדם רשאי לעשות כעולה על רוחו. חירות נגזרת מתלותו של כל פרט בזולתו ומשמעותה חובתו של פרט החופשי משעבוד להכפיף את התנהגותו לערכים שנועדו להבטיח את קיומם ההדדי שלו ושל זולתו, או למצער, למנוע פגיעה אפשרית בזולתו.

כנגזר מערכים אלה, שבישראל הם מחייבים כאמור מוסרית ומשפטית, חיסונם של פרטים שהחיסון אינו מסכן את חייהם מהווה חובה משפטית ומוסרית. זכות האדם לחיות, להתפרנס בכבוד ולחיות באושר קודמת לזכות זולתו להימנע מחיסון ולסכן בכך את חייו וחיי סיבתו הקרובה והרחוקה, ולכפות ייאוש וחורבן כלכלי מיותר.

בידודם של פרטים שלא חוסנו מבחירה (שהיא בלתי מוסרית וייתכן אף בלתי חוקית) במטרה להגן על זולתם ממנו בחרו להתעלם היא אפוא חובה מוסרית חד משמעית ברורה כשמש .

דאגה לקיומם ולרווחתם של פרטים מבודדים שאינם יכולים להתחסן מסיבה רפואית או אחרת היא חובה שאין עליה ערעור. גם חדירה לפרטיותם, חרף פגיעה אפשרית בדבקות בערך "כבוד האדם", במידה הנדרשת לאבטחת עמידתם בתנאי הבידוד, היא מוסרית בהחלט .

בידודם של סרבני חיסון מהחברה והפעלת אמצעים לאכיפת הבידוד ולו גם במחיר של פגיעה (נדרשת בלבד לשם הגנת זולתם) בפרטיותם, הינה אף היא חובה מוסרית ומשפטית כנגזר מהחוק ומרוחו .

דאגה לקיומם ולרווחתם של פרטים שהבידוד נכפה עליהם מבחירתם היא חובה מוסרית ברורה. אולם גם חיובם לשאת בעלויות אבטחת בידודם מבחירה היא חובה מוסרית. היא נגזרת מערך המכונן "צדק" ומערך "החירות" שלאורו הם בחרו על דעת עצמם שלא להתחסן ולשאת באחריות אישית לתוצאות החלטתם.

* ד"ר חנן שי הוא מרצה לחשיבה אסטרטגית מדינית וצבאית בחוג למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן